

Mikó Árpád

CSONKA FERENC 80. SZÜLETÉSNAPJÁRA.
(Irodalomtörténeti tanulmányok.) BALASSA KIADÓ, BUDAPEST 1996.

Elegáns kötetkével lepte meg az Irodalomtudományi Intézet Reneszánszkutató Osztálya a csoport doyenjét, Csonka Ferencet nyolcvanadik születésnapján. A füzetnyi – tizenhárom rövid írást tartalmazó – *libellust* két okból tartom érdemesnek ismertetni egy művészettörténeti folyóiratban. Az egyik szubjektív: a dolgozatokat – különböző terjedelmű és minőségű műhelyforgácsokat – az Irodalomtudományi Intézet egyik legendás múltú, ma is tevékeny tudományos műhelye, a „REBAKUCS” tagjai írták képtelenül rövid idő, egyetlen (!) hét alatt, és vállalkozásukat azonkívül, hogy szerettek volna meglepetést okozni az ünnepeltnek, más nem motiválta. Másik okom praktikus: a mindössze száz példányban kiadott művecske ritka, csak „belső” terjesztésre szánták; egyhamar nem kerül szűk – az irodalomtörténészeknél kisebb és elzárkózóbb – szakmánk elé. Pedig a tizenhárom tanulmány közel felének van valamilyen régi magyar művészettörténeti tanulsága.

A kis kötet élén – protokolláris és unalmas előszó helyett – igazi irodalmi ritkaság áll. *Sigismundus Ritoók* latin nyelvű négy sorosa köszönti Csonka Ferencet. Ezután következnek maguk a dolgozatok, amelyek szerzőik betűrendjében sorakoznak egymás után. Ács Pál cikke (Volt-e ikonfestő-iskola a XVI. századi Ráckevéen?) egy félreolvasás utóéletével szórakoztatja az olvasót. Skaricza Máté – a talán csak kevesek által ismert reneszánsz költőnk – főművének, a *Kevi város históriájának* régi (máig egyetlen) kiadásában a szövegközlő a hosszú s betűt sajnálatos módon *p*-nek olvasta, így lett az eredeti *Kes fel uczából* és a *Kes piacból* – vagyis a Kis fel utcából és a Kis piacból – Kép fel utca, sőt Képpiac. Szakmánk dicséretére legyen mondvá: a szöveg nem művészettörténészt emlékeztetett a hajdani ráckevei ikonfestői iskolára. Bartók István műhelyforgácsának (Mit nem olvasott Pázmány Péter?) tanulsága: ha egy könyv nyomtatott ajánlása szól valakinek, az még nem jelenti feltétlenül, hogy az ajánlással megtisztelt személy elolvasta magát a könyvet is. Legfeljebb megfordult a kezében, mint Vörösmarti Mihály munkája (Intő s tanító levél, Pozsony 1639, RMK I 697) Pázmányéban. Jankovics József az első románnyelvű disztichon szerzőjének, ifjú Halicsi Mihálynak (Michael Halics Karansebesinus) magyar nyelvű versét közli (Román versszerző magyar versei). Káldos János három – az unitárius egyháztörténetet kéziratok másolataiból kihüvelyezhető – írásműről ad hírt (Három obscurus műről). A cikkecské legvégén kiderül, hogy az unitárius egyháztörténetet folytató Kozma János († 1840) – vagy forrása – látott egy különös – az egyik obscurus műhöz kapcsolódó – falképet a kolozsmonostori templom szentélyében. A festmény Krisztust ábrázolta a szünhedrion előtt. Az ábrázolás (amelynek ma már nyoma sincs a templomban) jól ismert tizenhatodik–tizenhetedik századi ikonográfiai különlegesség, amelynek Magyarországon eddig is sok példája volt ismere-

tes – ezek sora bővült most a kolozsmonostorival. Kecskeméti Gábor Telekesy István – a műpártolásról is jól ismert győri prépost, később egri püspök – egyetlen (szerzője tudta nélkül megjelent) prédikációjáról értekezik (Egy elorzott prédikáció), Komlovszki Tibor Balassi Bálint katolizálásának mélységéről (Balassi és a predestináció), Kószeghy Péter pedig miniatűr esszéjét rögtönzött a tükör, fátyol, felhő motívumra. Németh S. Katalin érdekes adalékot közöl a wolfenbütteli korvinnákkal kapcsolatban: 1799-ben a tudós orientalista, Fessler Ignác Aurél (1758–1839) borongott a kilenc kódex felett. 1824-ben megjelent visszaemlékezéséből szépen kikerekedik a jól ismert idealizált Mátyás-kép, a Corvina Könyvtár újkori mítoszával együtt (A wolfenbütteli corvinnák 1799-ben). Pajorin Klára írásában (Isidorus, Theodulf és a gyermek-Ámor) a reneszánsz irodalom és képzőművészet egyik állandó szereplőjének, a hol nyilat, hol fáklyát tartó, „gyermek-képben” írt Ámor-nak eddigi értelmezéseivel kapcsolatban figyelmeztet Sevillai Isidorus *Etymologiae* című művére s az abban szereplő *daemon fornicationis*-ra. A középkor hosszú időszakában – az *interpretatio Christiana*-nak megfelelően – az antik mitológia nem egy szereplője öltötte magára a Gonosz mezét a képzőművészetben is; a kép csak a 15. századtól változott meg. (Vajon van-e kapcsolat Balassi Cuidója és a korabeli Ámor-ábrázolások között?) Ritoókné Szalay Ágnes remek portrét rajzol – legszívesebben azt írnám: karcol – Mátyás király egykori diplomatájáról, Telegdi Leontius Jánosról (Az öreg Leó). Telegdi, akit Váradai Péter 1496-ban írott levelében Próteushoz hasonlított, az újkorban is megőrizte rejtőzködő, alakváltó természetét. A kutatás hol olasznak vélte (a korabeli iratokban Giovanni Leonzióként is megtalálható), hol a Csanád megyei Telegdi család tagjának gondolta, bár a családfán nem tudta elhelyezni. Ritoókné ismét megoldott egy talányt. A magyarul *Oroszlanus*, latinul *Leontius* forma eredetileg ragadványnévként született: Telegdi János volt ugyanis az, akinek 1470-ben Firenzéből Bécsbe kellett kísérnie a Mátyás királynak szánt oroszlánpárt. Pályafutása a kegyvesztett humanistáké: Váradai Péterrel bukott, a 15. század végén az esztergomi káptalan tagja volt, akárcsak a Vitéz-összeesküvés által elsodort Garázda Péter vagy Kesztölczi Mihály, valamennyien Mátyás egykori oroszlános triumfusának tanúi. Ama triumfuséi, amelynek feldolgozásával még mindig adós a művészettörténeti kutatás. Szabó András Bornemissza Péter *Életrajzá*nak kísérőiratához közölt adalékot, Melanchthon *Életrajz*-magyarázatainak meghirdetését, 1545-ből, amelyet Bornemissza bécsi tanára, Georg Tanner hallgatott a wittenbergi egyetemen (Adalék Bornemissza Péter *Életrajzá*nak háttéréhez). Szentmártoni Szabó Géza érdekes képzőművészeti alkotást mutat be: Balassi Bálint fiának, Jánoskának a boroszlói Mária Magdolna-templomban álló epitáfiumát (Balassi János boroszlói síremléke [1602]). A (második világháborúban kis híján elpusztult) művet a hazai művészettörténetírás éppen csak említi. A nagyméretű, gazdagon díszített márvány epitáfiumot Dobó Ferenc, Dobó Krisztina testvére állíttatta annak az unokaöccsének, akit eredetileg általános örökösének szánt. Dobó Ferenc egyébként, mondhatni, szenvedélyes sírkőállító volt. Feleségének halálakor festőt hozatott Eperjesről, a halott portré hű felvételé végett, és részletesen foglalkozott a – végül soha el nem készült – tumbával. Végrendeleltében aprólékosan meghagyta, milyen epitáfiumot kíván saját magának. Egészen biztos, hogy a boroszlói sírkövel is sokat foglalatzkodott, és talán

előkerül még ezzel kapcsolatban valamilyen írásos forrás is. A közlemény nemcsak a Balassi-kutatás újabb adalékát nyújtja, hanem a magyarországi késő-reneszánsz műpártolásnak is fontos emlékét írja le. A mű mondanivalójának kibontása, eszmetörténeti háttérének feltárása, elhelyezése a hazai és a közép-európai síremlékek között most már a további kutatás feladata. Kár, hogy az epitáfium fényképét nem sikerült közölni – bizonyára nyílik még rá alkalom. Az utolsó cikk, Török László munkája (*Scythia tecta*) Janus Pannonius egyik elégiáját (*Ad Perinum*) „szittyátlanítja”: kimutatja – Statius *Achilleise* [1,852] alapján –, hogy a 3. sorban a *Scythia tecta* helyén eredetileg *Scyria tecta* állt. Irigylésre méltó akríbiával sikerült kiiktatni egy „nemzeti” elemet Janus Pannonius ferrarai barátjához, Perinushoz írott költeményéből. Fölvetődik a kérdés: vajon ki olvasta félre először és miért a helyes szöveget?

Az emlékkönyvek bővedje köszönt ránk, művészettörténészekre is – legalább fél tucat jelent meg az utóbbi néhány esztendőben –: de van-e bármelyiknek belső arányaiban annyi irodalomtörténeti vonatkozása, mint amennyi művészettörténeti tanulsága van e kicsiny, úgyszólván *ad hoc* kötetnek? Persze az irodalomtörténészek problémaérzékelése is csak a felszínen marad – de odáig legalább eljut.

